fabs

NUMMER 4 * DECEMBER 1988 * 2. AARG.

Disputeren paa Kroemandens Auditorium

Året 1988 har været præget af festlighederne i anledning af 200-året for Stavnsbåndets ophævelse. Overalt har man fejret, at bønderne i slutningen af det 18. årh. fik forbedret deres levevilkår gennem en række fremsynede samfundsreformer, der skabte grundlaget for det moderne Danmark. Ophævelsen af Stavnsbåndet er blevet gjort til symbol på disse samfundsomvæltninger. Men hvordan var den tids bønder, hvordan levede de, hvordan var deres tankegang, deres sæder og deres skikke?
Frederiksborg Amts Historiske Samfunds nyligt udsendte, og her i bladet anmeldte årbog besvarer disse spørgsmål i en serie spændende artikler. Derudover kan eksempelvis Hørsholm Egns Museum i deres nyligt udkomne årbog give en levende skildring af livet i dette museums område. I Blovstrød sad nemlig sognepræsten Joachim Junge og nedskrev omhyggeligt sine iagttagelser af de bønder, som han levede iblandt. Resultatet blev en bog udgivet i 1798 om "Den nordsjællandske Landalmues Charakter, Skikke, Meninger og Sprog". Denne bog er nu blevet tilgængelig for alle i en ny og bearbejdet form, udgivet som Hørsholm museums årsskrift for 1988.
Den spændende og rigt illustrerede bog kan købes i boghandelen for kr. 70, hvis man ellers ikke er medlem i museumsforeningen og har fået den tilsendt gratis.

fahs

FAHS er et medlemsblad for FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND og udkommer 4 gange årligt. Artikler til bladet sendes til FAHS, sekretariatet, Stjernegade 6, 3000 Helsingør.

FAHS * NUMMER 4 * DECEMBER 1988 * 2. AARG.

REDAKTION:
Kenno Pedersen (ansvarsh.)
Poul Korse
Lars Bjørn Madsen
Eva Deichmann

Kniplekvnsten i Evropa

Kniplingernes historie kan følges langt tilbage i tiden, men det er endnu ikke ganske klarlagt hvor og hvornår kniplekunsten opstod. Det bedste bevis er nogle bevarede italienske mønsterbøger fra 15oo tallet, hvis tilstedeværelse dokumenterer, at kniplekunsten allerede da har været højt udviklet.
Der skelnes mellem to kategorier af kniplinger fra gammel tid, de syede og de kniplede, begge arter var lige højt estimerede.
Kniplekunsten udøvedes i klostrene, og de smukke frembringelser anvendtes til udsmykning i kirker og på præsteskabets dragter. Men også adelen og borgerskabet fik øje for den dekorative virkning disse kniplinger kunne have på renaissancens lidt tunge svære dragter, og en omsiggribende mode, der kom til at vare over 3oo år, gav stødet til en voksende industri udenfor klostermurene.
En art kniplingssyning fra den tid blev kaldt Reticella, der blev udført på lærred med udtrukne tråde i geometriske mønstre. Men som tiden gik fandt man på at trække flere og

Ubekendt kunstner: Anders Bille. (1600-1657) Maleri på Gaunø. Knipling: Reticella.

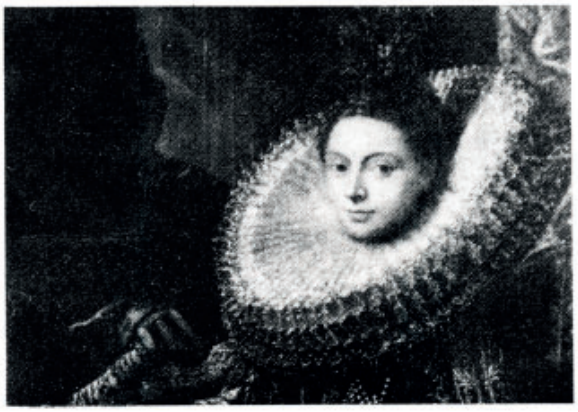
flere tråde ud på begge leder af lærredet, og udfylde de fremkomne åbninger med spidser og cirkler, syet med små bitte knaphulssting, i en rigdom af variationer.
Reticellaen ændrede efterhånden karakter fra den stive mønsterinddeling til en ny teknik, Punto in Aria (sting i luften), hvor man ud-

spændte tråde efter mønsterets tegning og -støttet af pergament- syede lette og luftige kniplinger, frigjort fra lærredets tråde. Netop disse blev uhyre efterspurgte og værdsatte i de højere kredse.

Ubekendt kunstner: Elisabeth I. (1533-1603) National Portrait Gallery, London.
Knipling: Punto in aria.

En udløber af Reticellasyningen nåede senere ad usporlige veje Danmark, hvor dette specielle håndarbejde rendyrkedes på Heden, mellem Roskilde og Køge, og blev her kaldt Hedebosyning.
Gennem malerkunsten kan vi i dag følge brugen af kniplinger igennem de forskellige stilarter. Det var den tids fotografer.
Fra Spanien kom moden med pibestrimmel ved hals og håndled. Pibestrimmelen voksede og voksede, og antog efterhånden dimensioner som møllesten, de blev derfor også kaldt møllestenskraver.

Udsnit af maleri af Rubens, forestillende Catharina Grimaldi (o. 1620).
Hun er forsynet med en såkaldet "møllekrave".

Denne mode holdt til ind i barokti-den, da den blev afløst af den mere behagelige såkaldte "hollandske" krave.
Barokkens særprægede stilart fik også betydning for kniplekunsten, idet en helt ny og vidunderlig epoke opstod med de venezianske syede reliefkniplinger, som blev uovertrufne i deres art og umådeligt efterspurgte. Men langsomt ændredes barokkens mønstre til en lettere

stil, da Rosalinekniplingerne vandt frem og blev højt værdsatte for deres skønhed.
Nævnes må endvidere de milanesiske og genuesiske kniplinger, de sidste udført med de tidkrævende formslag.

I Frankrig, hvor der ikke var nævneværdig knipleindustri, måtte man betale dyrt for import af de kostbare italienske kniplinger. Der blev forsøgt forbud mod at bære kniplinger, men intet hjalp, moden var ubønhørlig. Det blev omsider den dygtige finansminister J.B.Colbert (1619-83) for meget. Han fik gennemført oprettelsen af kniple-skoler med venezianske lærerinder, og det lykkedes virkelig at få en industri igang. De italienske kniplinger blev hensynsløst efterlignet og i løbet af kort tid var Frankrig selvforsynende og havde tillige erobret markedet til skade for Italien. Ifølge Ludvig d.14´s dekret af 1665 skulle de franske kniplinger nu under eet kaldes Point de France.
Disse antog lidt efter lidt eget præg og fik navn efter de byer, i hvilke de blev tilvirket: Argentan, Alençon, Arras, Chantilly, Sedan m. fl. Især de to førstnævnte opnåede en fremragende placering og berømmelse for ynde og perfektion. Her som i Italien syedes over pergament og mønstrenes blomstermotiver fremtrådte tilsidst på en usandsynlig fin bund, måske inspireret af det kniplede net.
Moden med de kniplingsbesatte kvinde- og mandsdragter var nu så fremherskende, at selv officererne drog i felten med kniplingsprydede uniformer. Herom skriver cand. mag. Henny Harald Hansen: Klædedragtens Kavalkade. "Støvlerne har indtil 163o skafter som vore dages ridestøvler, men bliver efterhånden videre foroven og smøges ned som en bred krave, hvorved kniplingerne,

Samtidigt stik forestillende J.B. Colbert (1619-1683), der er dekoreret med en knipling af typen Point de France.

der pryder støvlestrømperne, der bæres som mellemlag for at beskytte silkestrømperne, kommer til syne som brede manchetter, cannons, under knæet. Det er trediveårskrigens tid (1618-48) og man skulle synes, at krig og kniplinger kun passede dårligt sammen. Men nej, dette sarte fine tålmodighedsarbejde, skørt som spindelvæv, findes anbragt overalt på uniformen. Foruden på støvlestrømperne er der kniplinger også på manchetterne, på kraven, der ligger ud over skuldrene, både på trøjen og harnisket. Kniplinger kanter ligeledes det brede skærf, der er bundet om livet".
Fremme i 17oo tallet, i rokokoens elegante tidsalder, var kniplingerne uundværlige og blev ødselt anvendt på dragterne. Tilbehøret ansås for mindst lige så vigtigt, idet vifter, sjaler, hele overkjoler, parasoller, handsker og anden pynt måtte være af knipling. Overforbruget fik en brat ende ved revolutionens hærgen i Frankrig.

Knipleindustrien bredte sig som ringe i vandet til de fleste europæiske lande, hvor Flandern markerede sig stærkest med Bruxelles som hovedcenter. I dette område skabtes en grobund for de kniplinger, som forarbejdedes med pinde. Omkring 16oo tallets begyndelse udvikledes de karakteristiske flamske svære kniplinger, hvis mønstre bestod af tæt sammenstillede bladklynger, udført med linnedslag, uden egentlig bund, men sammenholdt af brides (tremmer).
Senere blev barokkens mønstre kniplet, men nåede ikke helt på højde med de venezianske pragtkniplinger.
I de flandriske knipledistrikter: Binche, Mecheln og det nordfranske Valencienne, blev der i særlig grad forarbejdet kantkniplinger af en meget høj standard. Kort kan nævnes at Binche-mønstrene bestod af stiliserede blomster- og bladmotiver, udført i linnedslag, omrandet af en såkaldt "klar kant". Tillige var Fond de Neige, snebund, som kendtes i omkring lo variationer, karakteristisk. Valenciennes kan sidestilles med Binche, men et specielt gitteragtigt net af firfletning fik den til at virke anderledes, og Fond de Neige brugtes ikke meget.
Mecheln (Malines) adskilte sig fra de øvrige to arter ved at en konturtråd kantede mønsterets rundinger, og at der anvendtes en speciel bund, bestående af to flettede og to snoede sider, kaldet eisgrond.
I modsætning til de nævnte arter, som alle blev kniplet i alenmål efter mønstre opdelt i rapporter, ud-

Kniplingsstykkerne var ofte de rene kunstværker. Dette stykke af Brüssler Klöppelspitze er dateret 1720.
Georg von Henneberg: Stil und Technik der alten Spitze. 1931.

vikledes selve den berømte Bruxellesknipling til kombinationer af mere sammensat karakter, idet der anvendtes både syede og kniplede teknikker. Mønsterdele blev udført for sig og derpå enten applikeret på en tylsbund, eller der blev indkniplet det net, som blev kaldt drochel. Andre igen blev samlet med brides. Denne teknik betød, at der kunne modtages bestillinger på end- og meget store værker, tegnet af fremragende kunstnere. Der kunne i sådanne forekomme hele små billedfremstillinger, oftest religiøse, med personer, engle, søjler, kors og inskriptioner, blomster og ornamenter. Her var det umuligt for en

enkelt kniplerske at komme nogen vegne med arbejdet. Man brugte derfor at specialuddanne kniplepigerne således, at hver havde sit arbejdsfelt og benævnedes derefter. Denne fremgangsmåde var en lettelse for et af de utroligt komplicerede mønstre, som kun lederen havde det egentlige overblik til at fuldende. Mange europæiske kniplingsarter kom fra lande som Spanien, England, Sverige og Tjekoslovakiet, for blot at nævne nogle, som også fortjente at blive omtalt her, men jeg vil slutte denne kortfattede oversigt med at omtale vore egne danske kniplinger.

I egnen omkring Tønder voksede en industri frem (i 15oo tallets sidste del), som kom til at beskæftige tusindvis af hjemmekniplersker. De blev forsynede med mønstre og tråd af fabrikanterne, som så aftog de færdige produkter til videre forhandling, der afhang af efterspørgselen. Konkurrencen var stor, så fabrikanterne måtte holde trit med den øvrige europæiske kniplekultur og stadig hjemkøbe nye mønstre fra Flandern tilligemed den fine hørtråd, som var det allervigtigste.

Men de tønderske kniplinger hævdede sig smukt på markedet. Også herhjemme var der gang i salget, som Chr. IV i høj grad stimulerede ved selv at bære danske kniplinger. Kongen foretog iøvrigt selv bestilling og indkøb af kniplinger, hvilket fremgår af et brev, dateret 9. Septem. 1632, hvor kongen bestiller

Vor navnkundige og i dette år til bevidstløshed fejrede konge Christian den Fjerde var en glimrende repræsentant for kniplingekunsten.

kniplinger efter vedlagte prøver. (Det kgl. Biblioteks brevsamlinger)

I den sidste lange tid, inden knipleindustrien døde ud henimod midten af 18oo tallet, var det næsten udelukkende kniplinger af Lille-typen (et nordfransk knipledistrikt), der blev tilvirket i Sønderjylland,

hvor den er blevet berømt som Tønderknipling. Fælles for Lille- og Tønderkniplingerne er den smukke tylsbund, hvori der effektfuldt indvirkedes points d´esprit, på dansk galslag, tillige var konturtråd og picotkant obligatorisk i disse yndefulde kniplinger.
Maskinerne var nu så vidt udviklede at de kunne fremstille endog ret svære mønstre til billige priser. Det var umuligt for de flittige kniplersker at konkurrere. Dog kom der en kort opblomstring, da bondestandens kvinder begyndte at bruge Tønderkniplinger på deres hovedtøj til kirkebrug. (Korsklæder).

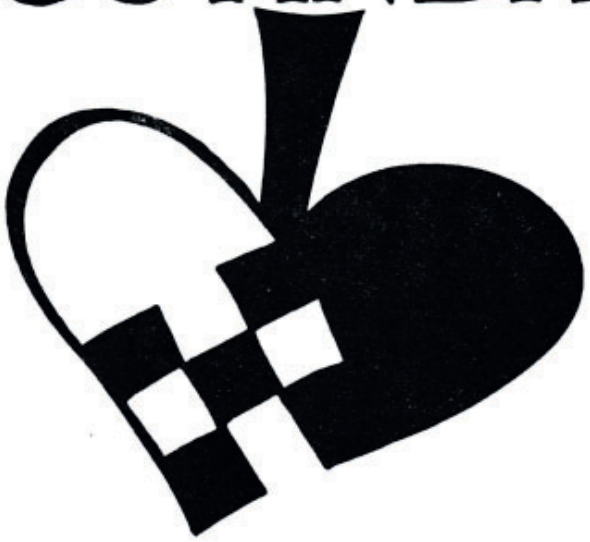
Artiklen skrevet til FAHS af Esther Jegind Winkel.

Christian den Fjerde uddeler ridderslag på Københavns Slot i anledning af den udvalgte prins bryllup i 1634. Hvert ridderslag blev forkyndt for omverdenen ved råb gennem det åbenstående vindue.
Man bemærker kniplingernes dominans og hos de ældre ses endnu pibekraverne. Den knælende herre, der modtager ridderslaget, er Chr. Thomasen Sehested.

Sitk af Simon de Paz udgivet i 1635. Kgl. Bibliotek.

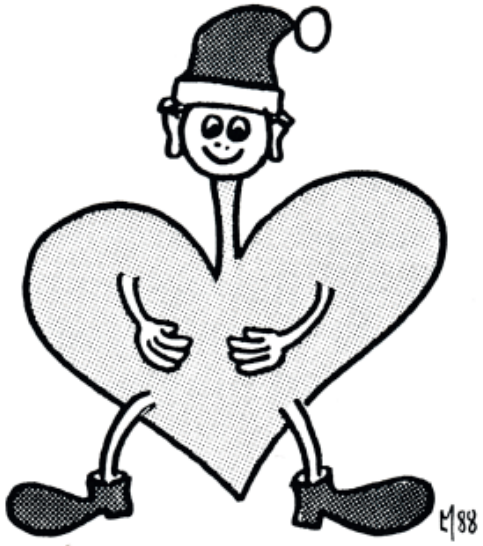
JULEHJERTER OG ANDRE HJERTER

I anledning af, at særudstillingen JULEHJERTER OG ANDRE HJERTER på Helsingør Kommunes Museer er helliget hjertet som symbol, har en af museets medarbejdere forsket lidt i hjertets historie og anvendelse.

Hjertet er et af de kendeste og mest anvendte tegn, hvis forekomst man via hulemalerier kan føre tilbage til forhistorisk tid.
Som symbol har hjertet især været knyttet til følelser og religion.
Sagafolket opfattede f.eks. hjertet som sædet for mandsmod og ifølge folketroen er hjertet sæde for følelser og sindelag, en tankegang der næsten er universal. Således så aztekerne hjertet som menneskets, religionens og kærlighedens centrum. Det var selve livsprincippet, og det gennemstukne hjerte stod som symbol for bodsofring, bodsgerning.
I den buddhistiske tro er hjertet lig med Buddhas egentlige natur, og diamanthjertet repræsenterer renhed og urørlighed.
Hinduerne ser hjertet, ofte symboliseret ved lotusblomsten, som det guddommelige centrum, det sted hvor Brahma viser sig, og hjertets øje er Shivas tredie øje, den altvidende ånd.
I den islamiske tro, tales der også om hjertets øje som tilværelsens centrum og jegets midtpunkt.
Hos jøderne er hjertet Guds tempel, og kelterne opfatter hjertet som det gode hjerte, der symboliserer gavmildhed og medlidenhed, i modsætning til det onde øje.
I den kristne religion er hjertet tegn på forståelse, mod, glæde og sorg, og sammensat med andre tegn får hjertet forskellige betydninger, f.eks. står et brændende hjerte for religiøs inderlighed. Er

hjertet gennemstukket af en pil betyder det anger, og holdes hjertet i hånden, betegner det kærlighed og fromhed. Især i den katolske kirke har Jesu hjerte fået betydning og indgår i bl.a. kirkenavne som, Jesu Hjerte Kirke og Sacré Coeur.
Mange af de katolske helgener har brugt hjertet i deres segl, bl.a. den hellige Augustinus og også i den fornylig kanoniserede Niels Steensens våbenskjold optræder hjertet.
Siden middelalderen er hjertet blevet brugt i heraldikken som udsmykning og symbol. En del af hjerterne var ganske vidst oprindeligt søblade som f.eks. i Danmarks Rigsvåben.
Med Luther vandt hjertet indpas i den reformerte kirke og herhjemme er hjertet blevet uløseligt forbundet med juletiden.
Som dekoration på møbler, redskaber og især kærestegaver er hjertet ofte afbilledet. På kærestegaverne er der vel næppe tvivl om hjertet, som symbol på kærlighed, men hjertet på f.eks. stolerygge eller på lokumsdøre, kunne godt tænkes at være udskåret i netop den facon, fordi det er en nem figur at efterligne, og

der derfor ikke behøver at ligge noget symbolsk heri.
Hjertet bruges stadigvæk symbolsk også udenfor forelskede eller religiøse kredse, bl.a. som garantimærke for humanitære, sundhedsbevarende organisationer og som indslag i mange reklamer. Den allernyeste anvendelse er hjertet brugt i skriftsproget, I ♥
I særudstillingen på Helsingør Bymuseum vil man fra den 25. november til den 8. januar kunne se eksempler på "Julehjerter og andre hjerter", belyst ved mange af de sammenhænge hvori vi i dag bruger hjertemotivet.

Kirsten Aagaard
November 1988.

Jul paa Kronborg

FORSIDEN viser Brohuset ved Kronborg set fra Kronværksporten en dejlig vinterdag omkring 1950. Om vejrguderne ellers vil, kan man her på Kronborg stadig komme i rigtig julestemning. Når sneen har pudret de gamle træer hvide og dækket den brolagte vej kan kun den vildsomme natur tage konkurrencen op.

BIRKERØD LOKALHISTORISKE FORENING OG ARKIV

Birkerøds lokalhistoriske arkiv har fornylig udgivet en serie dejlige postkort, 4 ialt, med motiver fra Birkerød-egnen. Det er en af arkivets medarbejdere, Hanne Mikkelsen, der udover sine mange andre evner, også har evnen til at udtrykke sig i streg. Nedenfor bringer vi en smagsprøve på kunstnerens arbejde. At postkortene er blevet en stor salgssucces undrer jo ikke. De forhandles fra flere af byens butikker og leveres som dobbelte eller enkelte.

lbm

Udsnit af et par af Hanne Mikkelsens dejlige tegninger. Det er Vasevejen t.v. og naturligvis Birkerød Kirke t.h.